

AZ 1945–1962 KÖZÖTT BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZMÉNYEKBEN ELHALTAK ÉS JELTELEN SÍROKBAN ELTEMETETTEK TEMETÉSI HELYEINEK KUTATÁSA

Susa Éva és Molnos Mária

Igazságügyi Szakértői Intézetek Hivatala, Budapest

Susa, É and Molnos, M.: *Research on funeral spots of those who died in penitentiary facilities from 1945 to 1962 and were buried in unmarked graves. Systematic investigation on verified funeral spots of political victims in the recent past from 1945 to 1962 who died in penitentiary facilities (were executed, suffered from mortal disease, committed suicide, were murdered by a volley or in mysterious circumstances) and buried in unmarked graves has undertaken since 1989 in the Institute of Forensic Medicine in Budapest. Extensive research in different institutions produced a data base of 2774 persons who died in penitentiary facility (or in its hospital) were imprisoned or convicted of either common law crime or political reason during the above-mentioned period. According to the data base and observations of judicial exhumations it can emerge who, where and in what circumstances died as well as who, how and where was buried.*

Keywords: *Political victims of recent past; Judicial exhumations; Grave plots number 298 and 301 in Új-köztemető in Budapest; Cemeteries of prisoners (Vác, Márianosztra, Sopronkőhida, Vác-Csatadűlő, Recsk).*

Bevezetés

Az eddig feltárt történeti adatok a korszakról különböző számadatokat tartalmaznak arról, hogy 1945 után hány fogvatartott vagy elítélt töltötte börtönbüntetését, illetve hány esetben történt kivégzés. Kiszely (2000) szerint 1945. január 25-én lépett életbe az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete, amely alapján a Népügyészségek összesen 90551 személy ellen indítottak vizsgálatot, ebből 26997 főt ítélték el, 447 halálos ítéletből 189 hajtottak végre, 1945. február 5-e és 1950. április 1-je között.

A totális diktatúra (1950-1953) időszakából, Kiszely (2000) szerint a Történeti Hivatalban (TH) található, a Legfőbb Ügyészség Különleges Osztálya részére 1954-ben készült kimutatások (TH X/28) különféle számadatokat tartalmaznak a kivégzettek számáról. Ezen időszakban fordul elő a fedőnéven való eltemetés, a halotti anyakönyvezés elmaradása, az eltemetési hely fokozott konspirációja is. Az egymást átfedő adatok 109 kivégzett, 94 betegségben elhalt, és 27 csak temetés céljából, különböző objektumokból (rabkórházakból, internáló táborokból) hullaként beszállított személyről szólnak.

Az 1956-os események után politikai okból kivégzettek számát Rainer (1989) 265-re, Kahler (1998) pedig Zinner (1985) alapján 23761 állam elleni, politikai elítéltekből pedig mintegy 400 főre teszi.

A Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézet (BIOSZI) adatbázisa szerint 1945. február 5-e és 1962. december 31-e között összesen 1098 kivégzett személy adata hitelesíthető, ebből 292 a háborús bűncselekmények, 479 a politikai bűncselekmények és

168 a köztörvényes bűncselekmények miatt kivégzettek száma. Az adatbázis szerint 159 kivégzett személy esetében szükséges a további kutatás, iratanyagok áttanulmányozása a kivégzés okának megállapítására (1. táblázat).

1. táblázat. BIOSZI adatai az 1945-1962 között kivégzettek számáról

	Összes kivégzett	Háborús bűnösként	Politikai okból	Köztörvé- nyesként	Nem tisztázott ok miatt
1945.02.05* – 1949.12.28.	359	206	22	81	50
1949.12.29**–1953.07.22.***	350	69	189	33	59
1953.07.23 – 1956.10.22.	66	7	47	11	1
1956.10.23 – 1962.12.31.****	323	10	221	43	49
	1098	292	479	168	159

* 1945.02.05. = Ideiglenes Nemzeti Kormány hatályos rendelete a népbíróságokról (1945.01.25.)

** 1949.12.29. = az önálló Államvédelmi Hatóság (ÁVH) szerv megalakulása – 4353/MT. rendelet

*** 1953.07.22. = BM parancs az ÁVH - BM felügyelet alá helyezéséről – az ÁVH megszűnése

**** 1963.03.21. = az 1963. évi IV. törvény a közkegyelemlről

A rendszerváltás kapcsán került sor Nagy Imre néhai miniszterelnök és sorstársainak igazságügyi kihantolására és azonosítására a Budapesti X. ker. Újköztemető 301-es parcellájából (1989. április. 3-június 16.) a BIOSZI szakmai vezetésével (Pajcsics 1993). Az erről szóló teljes archív anyag a BIOSZI archívumában található.

A rendszerváltást követően nagy számú (152 db) hozzátartozói kérelem érkezett a Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézetbe főként igazságügyi exhumálást és személyazonosítást kérve, de voltak kérések csak az eltemetési helyről szóló adatszolgáltatásról is. A Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézetben dolgozó szűkebb szakmai szakértői csoport (néhai Dr. Kralovánszky Alán, Dr. Éry Kinga és Dr. Susa Éva kezdeményezésére adatgyűjtés indult meg a Bp. X. ker. Kozma u. 13., jelenleg Budapesti Fegyház és Börtön (korábban Budapesti Országos Büntetőintézet, Budapesti Állambiztonsági Büntetőintézet, Budapesti Országos Börtön, BOB) és temetők (elsősorban a budapesti Újköztemető) főkönyvi adatain túl a fenti időszak budapesti halotti anyakönyvi adatainak kigyűjtésére. Ennek célja annak a kiderítése, hogy ki, hol, hogyan halt meg, kit, hol hogyan temettek el büntetés-végrehajtási intézményekből, valamint rabkórházakból, vagy internáló táborokból. Mindazon budapesti kerületi halotti anyakönyvi adatok kigyűjtésre kerültek, ahol BV intézmény működött. Ez később kiegészült a váci és a recski Önkormányzatok halotti anyakönyvi adataival. Ezt az alapadatsort gyűjtötte tovább és rendszerezte a jelen tanulmány két szerzője - a Belügyminisztérium által a Történeti Hivatalnak átadott anyagokból, a Nemzeti Múzeum Fényképtárából, a Pest Megyei Levéltár anyagából, a Budapesti Fegyház és Börtön központi nyilvántartójából, a Váci Országos Börtön adataiból, a Márianosztrai Börtön adataiból és a Magyar Országos Levéltár adataiból.

Az eltemetések helye 1945 és 1962 között akár évenként változott, de egységes gyakorlat szerint zajlott, a politikai okból, vagy köztörvényes büntettek miatt kivégzettek, valamint a betegségben elhaltak esetében, akiket azonos parcellába, de más-más sírsorokba temettek el. A börtön - ahol a haláleset történt - gondoskodott az eltemetésekről az adott időszakban. A totális diktatúra időszakában az Államvédelmi

Hatóság Börtönügyi Osztályának (ÁVH VI/2 osztály) feladata volt az eltemetés, azonban ennek utasításszerű előírás rendszere is időszakonként változott.

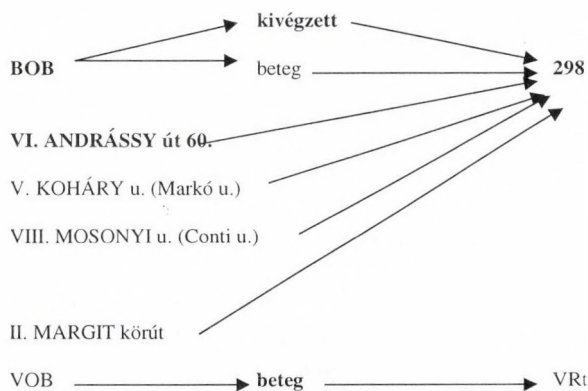
A BIOSZI-ba érkezett kérelmekből eddig 241 igazságügyi exhumálást végeztünk, és az exhumálási helyszíneken tapasztalt tények alátámasztották az adatbázisban jól kirajzolódó adott időszakra jellemző eltemetési tendenciákat (Susa 1998, Éry és Susa 2001, Susa és mtsai 2001).

Kutatási eredményeink megbeszélése

A BV intézményekből történt eltemetések rendszerét az 1-7 ábrákon mutatjuk be.

Az 1945- től 1949-ig tartó időszakban (1. ábra) a BOB-ban (X. ker. Kozma utca), a VI. kerület Andrassy út 60-ban, az V. kerület Koháry utcában (ma Markó utca, korábban Népbírósi Börtön, Budapesti Megyei Börtön), a VIII. kerület Mosonyi utcai (volt Conti utca) rabkórházban és a II. kerület Margit krt. 85-87-ben (később Mártírok útja, korábbi elnevezései: Honvéd Törvényszék Büntetőintézete, Budapesti Katonai Ügyészség Büntetőintézete, Központi Katonai Büntetőintézet) betegségben vagy kivégztként elhaltak a budapesti Újköztemető 298-as parcellájában lettek eltemetve. A Váci Országos Börtönben (VOB) az ez időben betegségben elhaltak a váci Rabtemetőben (VRt) kerültek eltemetésre.

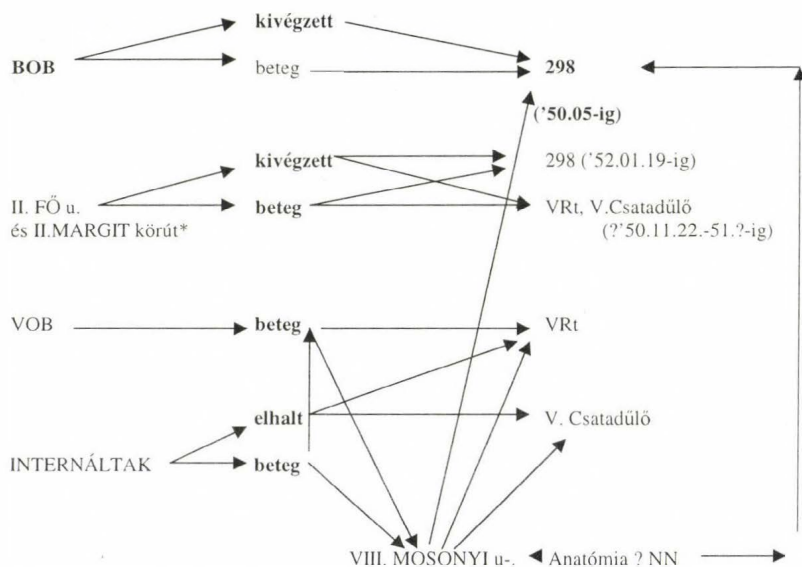
Ebben az időszakban kivételt képez a Rajk ügyben 1949. október 15-én kivégzett 3 személy: Rajk Lászlót, Szőnyi Tibort és Szalay Andrást a Gödöllő felé vezető út menti árokba temették el, azután 1956 tavaszán exhumálták őket, majd a maradványokat a Kerepesi temetőben újra eltemették (TH Zárt anyag IX. 6/3, IX/19 számú anyagok).

1. ábra: Az 1945-1949 között történt eltemetések.

1950-ben és 1951-ben (2. ábra) a BOB-ban, a II. kerület Fő utca 70-78-ban (korábban Pest-vidéki Fogház, Pest-vidéki Börtön, Katonai Börtön) és az - 1950-ben még működő, a II. kerület Margit krt. 85-87. szám alatti börtönben kivégzettek és betegségben elhaltak a budapesti Újköztemető 298-as parcellájába kerültek eltemetésre. 1950 őszén az ÁVH VI/2-es osztálya létrehozott egy konspiratív eltemetési helyet Vácon a Csataudlőben, ahová az internáló táborokban elhaltakat és az úgynevezett konspiratív eltemetésre

szántakat (a VI. kerület Andrásy út 60-ban elhaltakat, és a Fő utcában kivégzetteket) temették. Ez a temető csak néhány hónapig működött, és az adatok szerint ide mindössze 15 betemetés történt majd ezután a temető dekspiráció miatt megszűnt (TH X/6, X/9, X/24, X/11, X/15, X/18, X/22, X/23 számú anyagok).

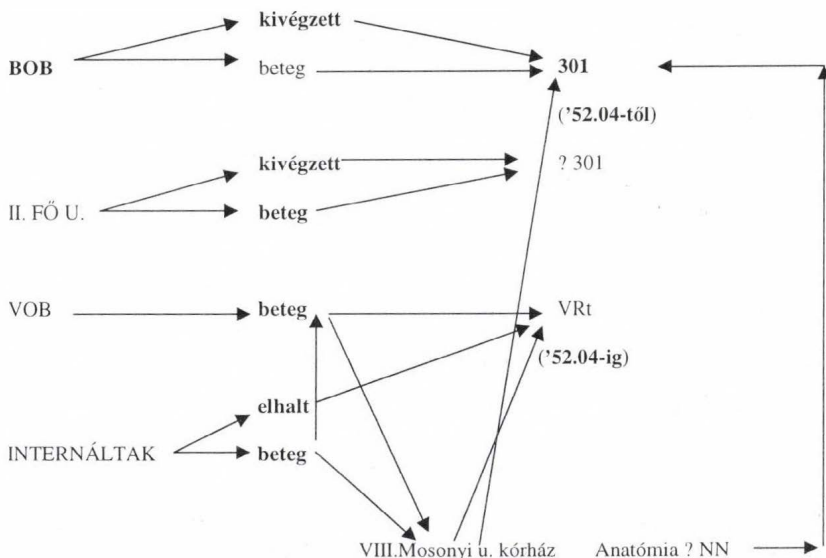
2. ábra: Az 1950-1951 között történt eltemetések.

A VOB-ban elhalt betegek és az ebben az időszakban javában működő internáló táborokban elhaltak a váci rabtemetőbe kerültek. 1950. december havában jelenik meg adatbázisunkban az első személy, aki nem a VOB-ban halt meg, hanem más BV intézetből szállították Vácra (VRT) eltemetésre.

A Mosonyi utcai rabkórházban elhaltakat (ebbe a kórházba a VOB-ból és az internáló táborokból is szállítottak betegeket) a váci Rabtemetőben, vagy a budapesti Újköztemető 298-as parcellájában, esetleg a Vác-Csataudülőben temették el. Feltételezhető az is, hogy esetenként az elhaltat a Mosonyi utcából a Budapesti Orvostudományi Egyetem Törvényszéki Orvostani Intézetébe szállították, és itt nevüket elveszítve, ismeretlen halottként (NN) kerültek a budapesti Újköztemető 298-as parcellájába eltemetésre (TH X/24).

Ebben az időszakban kivétel a Sólyom ügy kapcsán 1950. augusztus 19-én kivégzett 7 személy (Sólyom László, Belezny István, Pórfy György, Illy Gusztáv, dr. Merényi Gusztáv, Révay Kálmán, Lőrinc Sándor) és dr. Ries István, aki 1950. szeptember 29-én halt meg. Őket a korábbi gyakorlattól eltérően a váci Református temetőben temették el, majd onnan exhumálták őket. E személyek eltemetése után konspirációs céllal hozták létre a Vác Csataudülőben rövid ideig működő rabtemetőt (első betemetés 1950. november 22-én történt: Szücs Ernő és Szücs Miklós TH X/24).

Az 1952-ben (3. ábra) a BOB-ban, és a II. kerület Fő utca 70–78-ban betegségben elhaltak és kivégzettek a budapesti Újköztemető 301-es parcellájába kerültek eltemetésre. E parcellában 1952 januárjában kezdődött a betemetés, amikor a mellette lévő 298-as parcella betelt.

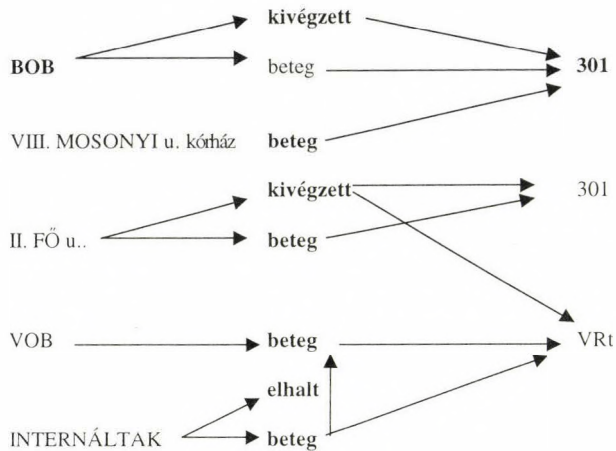

3. ábra: Az 1952-ben történt eltemetések.

A VOB-ban betegségben elhaltak és a betegség miatt odaszállított, majd elhunyt internáltak, valamint az internáló táborokból beszállított hullák mind a váci Rabtemetőben kerültek eltemetésre. Az internáló táborokból betegként a VIII. kerületi Mosonyi utcai rabkórházba szállítottak és ott elhaltak viszont a váci Rabtemetőbe, vagy a budapesti Újköztemető 301-es parcellájába is kerülhettek közvetlenül, vagy a Budapesti Orvostudományi Egyetem Törvényszéki Orvostani Intézetén keresztül, NN-ként.

Az időszakban kivétel Jankech József, aki 1952.07.12-én halt meg a recski internáló táborban, és a nyári meleg miatt Recsken a köztemetőben temették el és onnan 1964-ben exhumálták (TH X/13). Nagy Imre, ugyancsak Recsken (1952. október 6-án meghalt) internáltat, az 1964-es írásos források szerint a váci Csatadűlőben temették el. E ténynek ellent mond Nagy Imre agnoszkálási jegyzőkönyve és az 1964-ben felvett kihallgatási jegyzőkönyvek tartalma. Feltehetően őt is a VRt-ben temették el (TH X/17). A Mosonyi utcai rabkórházból a halottakat csak 1952. áprilisáig szállították Vácra. Ezután már a budapesti Újköztemető újonnan megnyitott 301-es parcellájában temettek, ahol a temetkezések 1952. január 22-én kezdődtek meg.

Az 1953-ban (4. ábra) a BOB-ban, a VIII. kerület Mosonyi utcában, a II. kerület Fő utca 70-78-ban betegségben elhaltak és a BOB-ban kivégzettek a budapesti Újköztemető 301-es parcellájában, a VOB-ban betegségben elhaltak, vagy ide szállított beteg és itt elhalt internáltak a váci Rabtemetőben lettek eltemetve.

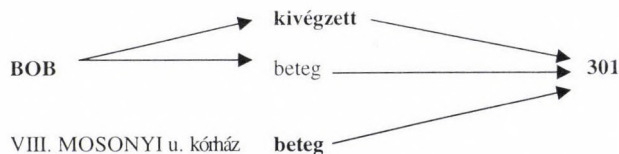

4. ábra: Az 1953-ban történt eltemetések.

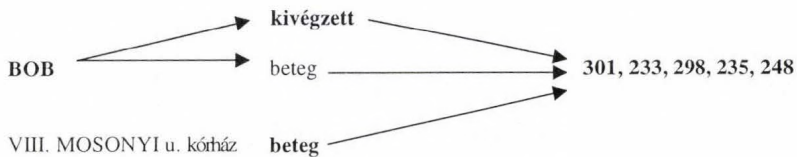
Az 1954–1956 között (5. ábra) a BOB-ban és a VIII. kerület Mosonyi utcában betegségben elhaltak és a BOB-ban kivégzettek a budapesti Új köztemető 301-es parcellájában, a VOB-ban meghalt betegek Vácon a Rabtemetőben lettek eltemetve.

Az 1957–1960 között (6. ábra) a BOB-ban és a VIII. kerület Mosonyi utcában betegségben elhaltak és a BOB-ban kivégzettek a budapesti Új köztemetőben elsősorban a 301-es, ezenkívül a 233-as, a 235-ös, 248-as parcellába, és a 298 parcella 19, 20, 22 soraiba is, de ide mindössze csak néhány esetben lettek eltemetve. A VOB-ban betegségben meghaltak Vácon a Rabtemetőben kerültek eltemetésre.

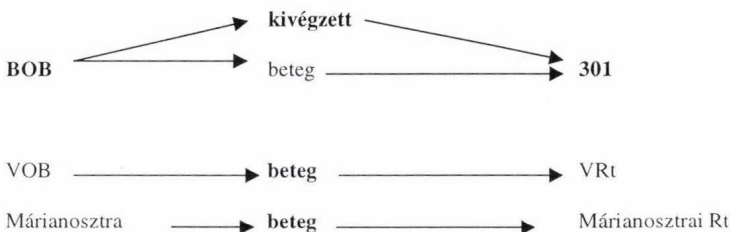
Az 1961–1962 között (7. ábra) a BOB-ban betegségben elhaltak és a BOB-ban kivégzettek a 301-es parcellában, a VOB-ban betegségben elhaltak Vácon a Rabtemetőben lettek eltemetve.

5. ábra: Az 1954-1956 között történt eltemetések.

6. ábra: Az 1957–1960 között történt eltemetések.

7. ábra: Az 1961–1962 között történt eltemetések.

Összegzés

Dolgozatunkban a Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézetben működő kutatócsoport munkájából és eddigi eredményeiből kívántunk összefoglalót bemutatni.

Munkánk egyik célja – az eltemetésekben mutatkozó összefüggérendszer feltárásával – a Budapesti Igazságügyi Orvosszakértői Intézetbe beérkező egyedi igazságügyi exhumálási és azonosítási felkérésekkel kapcsolatos hiteles exhumálási helyszínek meghatározása. Ugyanakkor az ezirányú igazságügyi szakértői gyakorlat révén nyert adatokkal a közelmúlt történeti képének tisztázását is segítjük. A kutatás folytatódik, mert az 1945–1962 között a BV intézményekben elhaltakkal kapcsolatban még számos kérdés vár tisztázásra.

*

E tanulmánnyal köszönjük Dr. Éry Kingát 70. születésnapján. Ajándék számunkra, hogy munkatársai lehettünk. Tudását, tapasztalatát, életbölcességét továbbadjuk.

Irodalom

- Éry K., Susa É. (2001): 19. és 20. századi férficsontvázak Magyarországról. *Anthropologiai Közlemények*, 42: 53–58.
- Kahler F. (1998): *A Bruszniai per. Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Kairosz Kiadó, Budapest 411.
- Kiszely G. (2000): ÁVH Egy terrorszervezet története. Korona Kiadó, Budapest 378.
- Pajcsics J. (1993): Nagy Imre és mártírtársai sírhelyének felkutatása (1988–1989). *Rendészeti Szemle*, VI–VII: 90–106.
- Susa É. (1998): Forensic anthropological data to the recent history. In: SAXA LOQUUNTUR II. Műhely és szentély – nem középiskolás fokon – Lágymányoson (Workshop and shrine – on high level in Lágymányos 1912–1997 Memorials), 199–201.
- Susa É., Éry K., Kovács, L., Szőke M. (2001): *A váci Rabtemető kegyeleti-régészeti feltárásának szakértői problémái*. Kaposvár, Fialat Igazságügyi Orvosszakértők VII. Fóruma 2001. október 26–27. CD kiadvány (megjelenés alatt).
- Zinner T. (1985): cit: Kahler F. (1998): *A Bruszniai per – Emberi sorsok a politikai megtorlás idején*. Kairosz, Budapest.

Levelezési cím: Susa Éva
Mailing address: Igazságügyi Szakértői Intézetek Hivatala
Fő utca 70-78.
H-1027 Budapest
Hungary